OPUSCULUM XII.

EPISTOLA DE TRIBUS QUAESTIONIBUS

AD MAGISTRUM INNOMINATUM [1]

1. Innominato magistro spiritum intelligentiae et veritatis [2]! Proponis, carissime, ut tibi tres articuli de Regula Fratrum Minorum absolvantur, de quibus te ostendis pluribus rationibus dubitare, scilicet de paupertate, labore manuum et studio scholarium et magistrorum. — Cum enim Regula [3] dicat, quod « Fratres non recipiant pecuniam per se vel per interpositam personam »; et rursum, « nec domum nec locum nec aliquam rem sibi approprient »; videntur tibi Fratres in hoc Regulae contraire, cum tibi videantur pecuniam per interpositam personam recipere, libros habere et domos, cum non possint harum rerum quas habent dominos assignare. — In labore etiam manuum sibi iniuncto [4], ut tibi videtur, sub praecepto, culpabiles tibi videntur, cum nec laici laborent in operibus mechanicis nec clerici in libris manu propria scribendis, quin potius magnis sumtibus faciunt eos scribi, ac si apud se haberent numismatum percussores. — Postremo, in magisterio et studio philosophiae Fratres condemnas; cum Regula [5] dicat, quod « non curent nescientes litteras litteras discere », Fratres plerumque tam clerici quam magistri, qui etiam in saeculo philosophiam parum aut nihil audierunt, student, lectitant, scriptitant, immo quod plus est, laniant, dissipant et aedificant. Nec videtur tibi, tantae humilitatis professoribus posse competere nomen *magistri*, cum hoc nomen videatur Dominus in Evangelio Matthaei [6] suis discipulis inhibere, quorum nos dicimur imitatores tanquam professores Evangelii Iesu Christi. — Haec, ut asseris, tibi in corde de statu et salute Fratrum scrupulum generant et tuam conscientiam inquietant. Super haec addis assertionem quorundam, qui tibi nisi sunt hanc conscientiam de Fratribus fabricare.

(Margin notes: asio hoc ribendi. — Dubitatio prima. — Secunda. — Tertia. — Notandum.)

2. Intende igitur in ea quae dicturus sum; *dabit enim tibi Dominus* precibus gloriosae Virginis et

(Margin note: Incipit responsio.)

---

[1] Cod. P: « Determinatio quorundam articulorum de Regula Fratrum Minorum per dominum Bonaventuram tunc degentem Parisius edita et transmissa cuidam in artibus liberalibus magistro, averso ab Ordine per quosdam aemulos alterius Ordinis Religiosos ». — Verba huius codicis confirmantur ipso opusculo; vide ultimam propositionem in n. 1. Praecipue vero notandum est illud additamentum sine dubio genuinum, quod in fine Epistolae exhibemus ad calcem ex cod. L omnium aliorum antiquiore, cuius aetas ascendit usque ad finem saeculi XIII. Id quod ibi dicitur de quodam Religioso alterius egregii Ordinis, amicitia cum S. Bonaventura coniuncti, bene convenit epistolae ad privatam personam scriptae, non vero publico foro. Consentaneum igitur erat, illud additamentum supprimere, quando haec Epistola publicata est sive ab ipso auctore, sive ab aliis Fratribus. Cum Bonaventura illum magistrum invitet, non solum ut ipsum visitet, sed etiam ut Ordini Minorum se aggreget, satis insinuatur, eundem iam propensum fuisse ad hanc vitam assumendam, sed postea falsis istius Religiosi incriminationibus scrupulum de statu et salute Fratrum concepisse hasque dubitationes sancto Generali Ordinis communicasse, qui inde sumsit occasionem scribendi hanc Epistolam. — Denique observamus, codices nostros praebere insolitam multitudinem variantium lectionum. Conveniunt quidem ipsi plerumque contra textum editum in locis a nobis mutatis, sed praeterea quasi in omni linea unus alterve cod. a communiore codicum lectione in aliquo verbo deviat, quin sensus propositionis mutetur; unde plerasque variantes omisimus.

[2] Vat., refragantibus plurimis codd., *Innominato magistro frater Bonaventura* [ita etiam ed. 1 et 2] *spiritum intelligentiae veritatis exoptat.* Subinde pro *ut tibi* B E *quod tibi*, et pro *absolvantur* H L *dissolvantur*, A D E G *solvantur.*

[3] Cap. 4. et deinde c. 6.

[4] Regul. c. 5: Fratres illi quibus gratiam dedit Dominus laborandi, laborent fideliter et devote etc. — Inferius vocibus *magnis sumtibus* edd. et plures codd. praefigunt *cum.*

[5] Cap. 10. Post *curent* L addit *Fratres.* — Inferius pro *magistri* C E G K *laici;* pro *philosophiam* edd. cum pluribus codd. *de philosophia*, et pro *lectitant* (ita A B D E L) *recitant.*

[6] Cap. 23, 8: Vos autem nolite vocari rabbi, unus est enim magister vester, omnes autem vos fratres estis. — Inferius post *professores Evangelii* G K prosequuntur *principaliores imitatores tanquam profitentes Evangelium* etc.

beati Francisci rectum *in his omnibus intellectum* [1].

In quo consentiant et dissentiant.

Supponis, quod Regula paupertatem praecipit, commendat laborem, vetat curiositatem; suppono et ego. Detestaris ob hoc receptiones pecuniarum, proprietates librorum atque domorum; vitupero et ego; immo et hoc nos fortiter omnes culpamus et persequimur; et in his convenimus. — Sed quod Fratres tales credis, aut si non credis, dubitas; in hoc penitus dissentimus. Nec enim hoc credo nec dubito, certum habens oppositum tanquam verum; non quod nullus talis sit in Ordine, qui non possit culpari in aliquo praedictorum, cum nec in duodecim Apostolis talis perfectio potuerit reperiri [2]; sed communitatem status, de qua tu intelligis, defendendam assumsi.

Primo, de receptione pecuniae et paupertate.

3. Vide igitur, quid sentire debeas de *receptione pecuniae. Testificor enim coram Deo* [3], quoniam veritatem sum expressurus secundum meam conscientiam in omnibus, quae subiungam. Non credo, te aliquatenus dubitare, quin pauperibus, quantumcumque extremam voverint paupertatem, liceat recipere eleemosynam, nisi velint se occidere; quod si nefas est, licet hoc Fratribus; quod nullus sanae mentis ignorat. Non est igitur contra eorum professionem, si quis [4] dives homo hanc eis ministrat manu propria. Quod si noluerit, potest eis ministrare per manum servi sui. Quod si ille servus non possit, sed committat alii, quare non liceat per tertiam manum, non videtur; quare ergo non possit usque ad decimam manum, non video. Quodsi dives, habens pecuniam, non habeat victum [5] aut vestitum Fratribus necessarium, nonne potest ipse manu sua emere? Nonne potest pecuniam pro emptione alii committere, et sic per multas manus in usus Fratrum expendere, pro relevandis eorum necessitatibus sine offensione Fratrum? Quis sanae mentis hoc dubitat? cum pecunia ita sit domini, dum committitur personae intermediae, ac si ipse dominus eam manu propria conservaret; nisi forte quis ita desipiat, ut dicat, quod pecunia in manu servientis posita transeat hoc ipso [6] in eius dominium et desinat esse domini; quod penitus absurdum est.

Obiecti... vitu...

4. Quodsi dicas, quod dominus simpliciter et absolute dare intendit Fratribus, dico et ego, quod nullus sanae mentis dare intendit Fratribus, nisi prout competit Regulae et professioni eorum. Quis enim daret eis eleemosynam, ut eos faceret perdere vitam aeternam? Dat ergo eo modo, quo Fratribus expedit [7], scilicet committendo alicui, qui per se eam dispenset in his rebus, quas Fratribus licet accipere, et sic pecunia illa, per quorumcumque manus transeat, nullo modo spectat ad Fratres, quia semper est primi domini. Et per hoc manifestum est, quod « nec per se nec per interpositam personam » eam recipiunt [8]. Fateor coram Deo, ita esse verum in conscientiis Fratrum.

Confirm... auctor... Papae

5. Quodsi forte mihi non credis, crede tamen ipsi domino Papae [9], qui, in utroque iure peritus, Ordinis et perfectionis aemulator, qui, ut ipse testatur, in conditione Regulae beato Francisco astitit et eius plenius intellectum cognovit, dicit [10], requisitus a Fratribus, quod « Fratres volentibus sibi eleemosynas facere possunt fidelem aliquem praesentare. Qui taliter praesentatus a Fratribus non est eorum nuntius, licet praesentetur ab ipsis, sed illius potius, cuius mandato solutionem facit, seu recipientis eandem ». Haec sunt verba ipsius. Quis ita desipit, ut si dicam alicui: iste fideliter exsequetur vel custodiet quod ei committes, quod propter hoc quidquid ille acceperit fiat meum? Et licet haec verba non semper exprimantur, semper tamen habentur in corde, et semper ab aliis credimus sic accipi [11]. Quis igitur tam improbus est, ut impugnare audeat hanc veritatem, per tantorum virorum conscientiam sanam et discretam, per tantam rei evidentiam, et ut nihil desit, per Sedem apostolicam confirmatam? Certus sum, quod talis portabit iudicium.

De lib. et utensil...

6. De [12] *libris* autem et *utensilibus* quid sentiam, audi. Clamat Regula [13] expresse imponens

---

[1] Epist. II. Tim. 2, 7. — Superius pro *in ea* C K *corde;* G M N O legunt *Ad oppositiones responsio. Vide ergo corde quae* etc.; P *Responsio et primo de paupertate. Intende* etc. Inferius pro *curiositatem* G L M *otiositatem.*

[2] Ioan. 6, 71: Nonne ego vos duodecim elegi, et ex vobis unus diabolus est? Cfr. supra pag. 292, nota 1. — Codd. A D E F G I L M O et ed. 2 omittunt *talis perfectio.* Inferius pro *intelligis* edd. *iniungis.*

[3] Epist. II. Tim. 4, 1. — Codd. A D P huic numero praefigunt rubricam *Quomodo* [P *Ut*] *Fratres non recipiunt* [P *recipiant*] *pecuniam per se nec per interpositam personam.*

[4] Plures codd. *si aliquis* et subinde *hoc* pro *hanc.*

[5] Ita A B D F G H L; cod. E *habens pecuniam, velit emere non habentibus victum;* Vat. *habens pecuniam, dat victum.*

[6] Fide codd. supplevimus *hoc ipso.*

[7] Codd. E G *competit.* Subinde pro *qui per se* D E F I et ed. 2 *qui pro se,* pro *sic pecunia illa* A B D E G *sic pecunia ipsa,* et pro *primi domini* G H *propria domini.*

[8] Ut in Regula c. 4. insinuatur.

[9] Codd. G I O addunt *Gregorio IX,* qui in Constitut. *Quo elongati* (cfr. supra pag. 312, nota 3.) ait: Et cum ex longa familiaritate, quam idem confessor [Franciscus] nobiscum habuit, plenius noverimus intentionem ipsius et in condendo praedictam Regulam, obtinendo confirmationem ipsius per Sedem apostolicam sibi astiterimus, dum adhuc essemus in minori officio constituti, declarari similiter postulastis dubia et obscura Regulae supradictae nec non super quibusdam difficilibus responderi etc. — Inferius pro *perfectionis* A D E *professionis,* et pro *plenius* Vat. *plenum,* G *penitus,* M *plenarie.*

[10] In allegata Constitutione; cfr. supra pag. 314, nota 9.

[11] Codd. C G K legunt *in corde. Et sic semper ab aliis eleemosynam accipimus.*

[12] Cod. A praemittit hanc rubricam *De libris;* P *De libris et utensilibus Ordinis.*

[13] Cap. 9. — Nicolaus III., in sua Declaratione *Exiit qui seminat* (cfr. supra pag. 321, nota 6.), a. 2. n. 6: Habetur etiam in eadem Regula [c. 9.], quod « in praedicatione, quam Fratres faciunt, sint examinata et casta eorum eloquia, ad utilitatem et aedificationem populi, annuntiando eis vitia et virtutes, poenam et gloriam ». Sed constans est, quod haec prae-

Fratribus auctoritatem et officium praedicandi, quod non credo in aliqua Regula alia reperiri. Si igitur praedicare non debent fabulas, sed verba divina; et haec scire non possunt, nisi legant; nec legere, nisi habeant scripta: planissimum est, quod de perfectione Regulae est libros habere sicut et praedicare. Et sicut non obstat Ordinis paupertati habere Missalia ad cantandas Missas et Breviaria ad Horas dicendas; sic nec obstat libros habere [1] et Biblias ad verba divina praedicanda. Licet igitur Fratribus libros habere.

...e rerum ...editur, ...rietas ...atur.

Sed nunquid Regula sibi contraria est, quae alibi [2] mandat *nihil habere?* Absit hoc, ut in ea sit aliqua contrarietas, sicut nec falsitas, cum tota de fonte Evangelii sit extracta, sicut mihi, qui parum novi, facile esset ostendere [3]. Dico ergo, quod Fratribus horum concessus est *usus*, sed vetatur *appropriatio*. Nam non dicit Regula, quod Fratres nihil *habeant* nec aliqua re utantur, quod esset insanum; sed, quod « nihil sibi *approprient* ». Cui igitur horum proprietas assignabitur? Respondeo ego, quod cuiuscumque sit, non est mea nec Ordinis, et hoc mihi sufficit ad meae conscientiae puritatem. Ne tamen hominibus fugam parare videar, dico, harum rerum mobilium gubernatori et protectori Ordinis cardinali potestatem et auctoritatem et providentiam a domino Papa esse concessam. Sic enim dominus Papa [4] ait: « Nec vendi debent mobilia nec extra Ordinem commutari aut alienari quoquo modo, nisi Ecclesiae Romanae cardinalis, qui fuerit Ordinis gubernator, generali seu provincialibus Ministris super hoc auctoritatem praebuerit vel assensum ».

...tio sol-...tur.

7. Sed dicis: Nunquid qui dant Biblias Fratribus, intendunt eas dare Papae aut cardinali [5]? Dico et ego: Nunquid pater, qui dat Bibliam filio, intendit labefacere Ordinem filii et filium suum facere filium diaboli? Credo, te responsurum, quod non. Dat igitur filio, intendens, quod Ordinis paupertas [6] sit penitus illibata, ac per hoc, ut Ordo *utatur*, *proprietas* autem sit eius cuius decrevit esse pastor Ordinis et Ecclesiae. An non credis, quodsi pater non posset filio librum dare nisi per manum alicuius, de quo praesumeret, quod non esset filii sui praedator, sed pastor, nonne daret [7]? Utique daret, ut filio commodaret ad usum. Et in hoc melius provisum est Ordini, Domino favente. Nam si librorum proprietas remaneret penes parentes, sic Ministri non possent auferre Fratribus libros, et essent quasi perpetui [8] ad vitam. Nunc autem Ordo nihil sibi appropriat in libris, dum Ministri libros nec vendere nec alienare auctoritate propria possunt, nec Fratres subditi, dum frequenter resignant, et eis pro voluntate Ministrorum assignantur et auferuntur. Certus sum, quod haec est conscientia Fratrum.

Specialiter de domibus agitur.

8. Ut autem nihil remaneat, audi [9] de *domibus*. Dico, *domos* non esse Fratrum; sed si de *solo* quaeris, dico, quod dantium est et patronorum; si de *aedificiis*, pari ratione aedificantium, vel eorum quorum est solum, quia cedit solo [10] unius, si unus aedificat, vel plurium, si plures. Mentior, nisi dominus Papa [11] dicat: « Salvo *locorum* et *domorum* dominio illis, ad quos noscitur pertinere »; in *loco* intelligens solum, in *domibus* aedificia superaddita. Unde nec appropriamus nobis *locum*, cum dicamus [12], esse illorum qui Fratribus ipsum accommodant, nec *aedificium*, cum sit illorum qui dant impensas, vel cedat solo; nec etiam *usum* appropriamus, nisi pro voluntate eorum qui Fratribus concedunt praedicta. Certus sum enim, quod haec est conscientia Fratrum. Nec obstat, si aliquando vidisti contrarium — quod non credo — quia indiscretio unius non debet ad omnes nec ad singulos retorqueri [13]. — Si dicas, nos *tanquam advenas et peregrinos* debere ire de domo in domum; parcat illi Deus, qui primo hanc stultitiam cogitavit. Nonne beatus Franciscus aedificavit loca? Nunquid tanquam peregrinus ibat quotidie unam dietam? Nunquid et beatus Petrus, cum dicat

Alia difficultas solvitor.

---

supponunt scientiam, scientia requirit studium, exercitium vero studii convenienter haberi non potest sine usu librorum. Ex quibus omnibus satis claret ex Regula, ad... sapientiale studium necessarium rerum usum Fratribus esse concessum. — Subinde Vat. cum ed. 1, refragantibus multis codd. et ed. 2, omittit *auctoritatem et,* ac plures codd., ut A B E I L, post *Regula* omittunt *alia*.

[1] Vat. cum ed. 1 omittunt *libros habere*.

[2] Cap. 6: Fratres nihil sibi *approprient*, nec domum nec locum nec aliquam rem etc.

[3] Cfr. supra Opusc. XI. Apologia pauperum, c. 7. seqq. — De propositione seq. vide notam praecedentem.

[4] Gregor. IX. supra in Apologia pauperum, c. 11. n. 6. allegatus. Edd. etiam contra textum originalem omittunt *aut alienari* et *generali seu provincialibus Ministris* (ita G K L; plures alii exhibent solum *Ministris*).

[5] Cod. G *Ecclesiae vel cardinali*. Inferius pro *labefacere* F L *labefactare*, et A D G omittunt *filii*.

[6] Codd. D E *puritas*. Inferius pro *pastor* A D *ius*.

[7] Edd. 1 et 2 omittunt *nonne daret*, pro quo A B D *quod illi non daret*, G legit *filium praedaturus, quod illi non daret*. Inferius pro *favente* edd. *faciente*.

[8] Codd. I O *et sic essent quasi appropriati*. Inferius post *assignantur* G addit *ad usum*, F *frequenter*, et vocibus *conscientia Fratrum* M interserit *mea et*.

[9] Cod. P, praemissa hac rubrica *De areis et domibus Fratrum*, legit *De hac materia indiscriminatim audi;* A D *Ut autem nihil remaneat de hac materia indiscussum, audi*, ed. 2 *Ut autem nihil indiscussum remaneat, audi*.

[10] Libr. XLI. Digest. tit. 1. leg. *Adeo quidem* (7.) § *Praeterea* dicitur: Omne, quod inaedificatur [id est in ipsa terra affigitur, ut notat Glossa], solo cedit. — Codd. G K *quia cedunt solo*.

[11] Gregor. IX. in praeallata Constitut. *Quo elongati*. — Codd. C G K post *dicat* addunt *in expositione*, edd. *in Regula*.

[12] Codd. A B E *cum dicimus*. Subinde ex codd. E F G H I L O et ed. 2 supplevimus *qui Fratribus... sit illorum*, et pro *vel cedit solo* M substituit *vel cedunt solo*.

[13] Cod. G *quia indiscretio unius vel plurium inter multos non debet ad omnes retorqueri et ad singulos*.

in prima Canonica sua[1]: *Obsecro vos tanquam advenas et peregrinos* etc., voluit, quod omnes transirent de domo in domum? Cum enim dicat Ecclesiasticus[2]: *Vita nequam hospitandi de domo in domum;* tam Petrus quam Franciscus filiis et discipulis suis non sanctam vitam, sed *nequam* imposuissent, si secundum praedictum intellectum nos similes esse peregrinis mandarent. Sed hoc dictum intellige, non ut currat similitudo quatuor pedibus, sed ut domos, in quibus habitamus, parum diligamus nec proprias reputemus, sicut peregrinus, qui transit in patriam, domum non diligit in via tanquam propriam, sed utitur tanquam aliena[3]. Qui aliter sapit, ipse sua insipientia manifestat, quod nihil omnino sapit. Quomodo enim posset esse regimen et ordo praelatorum, qui ita districte manet in Ordine beati Francisci, si omnes essent instabiles et vagabundi per orbem? Hoc non sentit, nisi qui nihil vidit de Ordine.

Secundo, de labore manuum.

9. Veniam[4] autem ad *laborem manuum*, ubi multum insistis, utrum sit *consilium*, vel *praeceptum*. Ego autem dico, non intendere beatum Franciscum manualem laborem nec praecipere nec consulere nec monere; sed supposita admonitione Apostoli[5], Fratribus nimis vel minus sollicitis ad laborem dat formam laborandi. Quidam enim sic intendebant labori manuali, ut necaretur in eis devotio orationis; quod quia periculosum erat, cum activa debeat deservire contemplativae, dedit eis formam sanctissimus Pater, ut « sic laborarent », qui laborare vellent, scirent et possent, « ut sanctae orationis et devotionis spiritum non exstinguerent ». Hoc enim sequitur in textu Regulae[6] immediate. Unde attende, quod non dicit: *praecipio* vel *consulo* Fratribus, quod laborent, nec dicit: Fratres, qui possunt laborare vel operari sciunt, laborent; sed, « quibus dedit Dominus gratiam laborandi », quod non solum includit potentiam, sed etiam voluntatem laborandi. Sicut, si diceret: Fratres, quibus dedit Dominus gratiam lacrymandi, lacrymentur modeste, ita quod oculos non amittant; non praeciperet lacrymari; sic nunc intelligit[7]. Ipse autem de labore manuum parvam vim faciebat nisi propter otium declinandum, quia, cum ipse fuerit Regulae observator perfectissimus, non credo, quod unquam lucratus fuerit de labore manuum duodecim denarios vel eorum valorem; sed potissime Fratres ad orationem monebat nec volebat, quod illam exstinguerent propter lucrum. — Unde provincialibus Ministris relinquitur, quod non permittant, Fratres suos esse otiosos; et ego una tecum, si qui tales sunt, iudico arguendos et verberibus puniendos tanquam servos malos et pigros[8]. Non tamen propter hoc tibi displiceat Ordo, quia satis ibi invenies copiam laborandi tam in studio veritatis quam in exercitio humilitatis, pietatis et cuiuslibet alterius virtutis. Nam Fratrum est eleemosynam quaerere[9], coquinam facere, infirmis servire, scutellas lavare et in omnibus humilitatis exercitiis laborare, quae dulciora sunt Fratribus quam multa officia dignitatis.

Notandum.

Tertio, de magistris et studio.

10. Sed quid dicemus de *ascendentibus cathedram?* cum Regula[10] dicat, quod « non curent nescientes litteras litteras discere » etc., cum etiam Evangelium dicat, quod nolimus vocari *magistri.* Dico ego, quod Regula non vetat studium litteratis, sed illitteratis et laicis. Vult enim iuxta Apostolum[11], quod *unusquisque in ea vocatione, qua vocatus est, permaneat,* ut ad clericatum de laicatu nullus ascendat, nec vult, quod clerici efficiantur laici studium recusando; alioquin ipse transgressor fuisset, qui, cum paucas litteras sciret, postmodum in litteris profecit in Ordine, non solum orando, sed etiam legendo. Unde ut scias, quantum sibi placuerit studium sacrae Scripturae, audivi ego a Fratre, qui vivit, quod, cum novum testamentum venit ad manus eius, et plures Fratres non possent simul totum habere, dividebat per folia et singulis communicabat, ut omnes studerent, nec unus alterum impediret. Clericos etiam, quos ipse recipiebat ad Ordinem, in

Notandum.

[1] Cap. 2, 11. — Superius pro *primo hanc* E *falsam hanc.*

[2] Cap. 29, 31. — Inferius pro *praedictum* A D H L *praemissum.*

[3] August., in Ioan. Evang. tr. 28. n. 9: Ille se intelligit peregrinantem, qui se videt patriae suspirantem. Cfr. Gregor., XV. Moral. c. 57. n. 68. et XVIII. c. 30. n. 48; Beda, in I. Petr. 2, 11. — Superius voci *domum* C G K praefigunt *alienam.* Subinde pro *ipse sua insipientia* E et ed. 2 *ipsa* [ita etiam F H I] *sua sapientia* [etiam B], pro *Quomodo enim* edd. *Quomodo ergo;* post *omnes* E addit *Fratres,* et pro *per orbem* A B D E substituunt *per mundum* (G legit: *si omnes instabiles et vagabundi transirent per orbem).*

[4] Cod. B praemittit hanc rubricam *De labore manuum,* E *De labore,* M *Secundus articulus,* O in margine *Solutio secundi dubii.* Inferius pro *multum insistis* edd. *taliter insistis.*

[5] Epist. II. Thess. 3, 11. seq., cfr. supra pag. 320, nota 5. — Subinde post *laborandi* ed. 2 addit: *ut excluso otio, quod est fomentum peccati, laborarent, ita quod spiritum devotionis non exstinguerent* (Regula c. 5; cfr. paulo inferius).

[6] Cap. 5, ubi etiam habetur quod in seq. propositione allegatur, in qua ex pluribus codd. et ed. 2 supplevimus *nec dicit... operari sciunt* [A D *faciant*], *laborent.*

[7] Codd. B E G K *intellige,* N *intelligendum,* D *sic et similiter intelligo.* Subinde pro *Ipse autem* G K N et ed. 2 *Ipse enim,* pro *parvam vim faciebat* Vat. cum ed. 1 *vim non faciebat,* et pro *nisi* B E *sed.*

[8] Cfr. Matth. 25, 26. seqq. et Luc. 12, 47. — Pro *puniendos* G I K M O *pungendos.* Superius pro *relinquitur* B E M *relinquit.*

[9] Codd. B E G *petere.* Inferius pro *exercitiis* B E G M et ed. 2 *officiis,* et pro *laborare* E *se exercere.*

[10] Cap. 10. — Sequitur Matth. 23, 8: Nolite vocari rabbi (ita et G); cfr. supra pag. 331, nota 6. — Huic numero praefigit B rubricam *De magistris,* E *De lectoribus,* P *De magistris et lectoribus Ordinis,* O in margine *Solutio tertii dubii.*

[11] Epist. I. Cor. 7, 24: Unusquisque in quo vocatus est, fratres, in hoc permaneat apud Deum. Cfr. Eph. 4, 1. — Inferius post *alioquin ipse* B E supplent *beatus Franciscus,* et post *paucas litteras* M et ed. 2 addunt *in saeculo.*

summa reverentia habebat et in morte[1] mandavit Fratribus, quod doctores sacrae Scripturae in summa veneratione haberent tanquam illos, a quibus perciperent verba vitae. Unde cum nomen *doctoris* veneraretur, intelligebat, hoc Evangelium non vetasse, alioquin Paulus Apostolus Evangelio contradiceret, qui se in secunda Epistola ad Timotheum[2] *magistrum gentium* vocat, quod maioris impudentiae videtur, quam si ab aliis vocaretur.

…rorum …a re- …ur, of- … com- …atur.

11. Dico ergo, quod secundum dictum evangelicum ambitio et pompa huius nominis condemnanda[3] est et nullatenus appetenda, sed officium assumendum. Quos enim magis decet docere Evangelium, quam qui Evangelium profitentur et servant? Nam, cum dicat Evangelium[4]: *Qui fecerit et docuerit, hic magnus vocabitur in regno caelorum;* quis sanae mentis dicat, ut magister et frater Alexander dives debuerit praedicare et docere: *Beati pauperes spiritu,* et idem ipse pauper effectus debuerit reticere? Certe, si Fratres decet addiscere et *ruminare* tanquam *munda animalia*[5] verba divina, et sibi ipsis sufficiunt in docendo; quis tam stultus est, ut dicat, quod doctrinam, quam eos decet facere et docere, debeant a non facientibus mendicare? Damno igitur tecum in magisterio pompam, sed commendo officium; damno Fratrem Minorem pomposum et dico eum magisterio penitus indignum; sed commendo studiosum, credens, quod nulli magis quam tali competit auctoritas docendi Evangelium Christi.

…tudio …ophiae.

12. Restat[6] autem, ut de *philosophantibus* aliquid subiungamus, amice carissime. Utinam in ceteris sicut et in hoc pariter concordemus! Fateor, displicent tibi curiositates, displicent et mihi, displicent et Fratribus bonis, displicent et Deo et Angelis eius. Nec defendo circa scripta puerilia mussitantes, sed detestor eos pariter tecum. Unum tibi et mihi consulo, ut habeamus zelum secundum scientiam[7] nec detestemur plus, quam oportet, vel quod non oportet. Fortasse enim hoc inter peccata minuta et venialia computandum est. Vix enim grana absque paleis colligi possunt et verba divina sine verbis humanis[8]. Haec autem omnia separantur per zelum compunctionis et flatum devotionis, quae faciunt, triticum veritatis a verborum paleis separari. Et fortasse aliqui videntur *curiosi*, qui magis sunt *studiosi.* Si quis enim studeret in dictis haereticorum, ut eorum sententias declinando magis intelligeret veritatem; nec curiosus nec haereticus, sed catholicus esset. — Quodsi verba philosophorum aliquando[9] plus valent ad intelligentiam veritatis et confutationem errorum, non deviat a puritate aliquando in his studere, maxime cum multae sint quaestiones fidei, quae sine his non possunt terminari. Unde si velimus nimis stricte iudicare, fortasse ipsos Sanctos, quod impium est, iudicabimus curiosos. Nam nullus melius *naturam temporis et materiae* describit quam Augustinus, inquirendo et disputando in libro Confessionum[10]; nullus melius *exitus formarum* et *propaginem rerum* quam ipse super Genesim ad litteram; nullus melius quaestiones de *anima* et de *Deo* quam ipse in libro de Trinitate[11]; nullus melius *naturam creationis mundi* quam idem in libro de Civitate Dei. Et ut breviter dicam, pauca aut nulla posuerunt magistri in scriptis suis, quin illa reperias in libris Augustini. Lege Augustinum de Doctrina christiana[12], ubi ostendit, quod non potest intelligi sacra Scriptura sine aliarum scientiarum peritia; ostendit etiam, quod sicut filii Israel asportaverunt vasa Aegypti, sic doctores theologi doctrinam philosophicam. Unde multa, quae non didicimus per philosophos et de dictis philosophiae, discimus per

Notandum.

Utilitas philosophiae.

---

[1] In testamento suo: Et omnes theologos et qui ministrant nobis sanctissima verba divina debemus honorare et venerari, sicut qui ministrant nobis spiritum et vitam. Cfr. Bonav., Legenda S. Francisci, c. 11.

[2] Cap. 1, 11: Et magister gentium. — Superius pro *cum nomen doctoris* G K *cum tantum doctores.*

[3] Codd. E F G K L N O et ed. 2 *contemnenda;* Vat. et ed. 1 legunt *quod secundum Evangelium pompa huius nominis condemnanda.*

[4] Matth. 5, 19. — Sequitur Matth. 5, 3. — Post *Alexander* G addit *de Alis* (Hales), magister Bonaventurae.

[5] Cfr. Lev. 11, 3. seqq. et Deut. 14, 6. seqq.

[6] Cod. B praemittit hanc rubricam *De philosophantibus,* M *Tertius articulus*, P *De curiositate Fratrum.* Inferius post *subiungamus* edd. prosequuntur: *Audi carissime, sicut in ceteris, sic et in hoc* etc. Pro *concordemus* D G *concordaremus.*

[7] Rom. 10, 2: Aemulationem Dei habent, sed non secundum scientiam. Ibid. 12, 3: Non plus sapere, quam oportet sapere. — Superius pro *Unum* Vat. et ed. 1 *Unde et*, quae etiam subinde pro *nec detestemur* substituunt *ne detestemur* et omittunt *vel quod non oportet.*

[8] Codd. A D L N *verba divina absque* [N addit *verbis*] *humanis*. Inferius pro *flatum devotionis* (ita A F H K M N; cfr. supra Opusc. V. de Praeparatione ad Missam, c. 1. n. 8: Nisi pulveres et stipulae venialium per afflatum Spiritus etc.) I O *planctum devotionis,* Vat. et ed. 1 *fletum* [ed. 2 *fletus*] *devotionis.*

[9] Cod. G *alicui,* qui etiam inferius vocibus *a puritate* interserit *veritatis*. Subinde pro *studere* (ita D F I L M N et ed. 2) B *studendo*, E *studentes* (superius pro *deviat* posito *deviant),* Vat. cum ed. 1 *studens*, quae etiam pro *quaestiones* substituit *conclusiones.*

[10] Cod. E addit *undecimo*, in cuius c. 14. n. 17. seqq. agit de tempore, libro XII. c. 3. n. 3. seqq. de materia. — De seq. propositione vide Gen. ad lit. V. c. 23. n. 44. seq.; VI. c. 10. n. 17-19; c. 14. n. 25. seqq.; IX. c. 17. n. 32. Cfr. Bonav., II. Sent. d. 7. p. II. a. 2. q. 1. in fine corp. et d. 18. a. 1. q. 2. — Pro *exitus formarum* G *ortum formarum.*

[11] Praecipue libr. V. seqq. de Deo; lib. IX. seqq. de anima. — De seq. propositione cfr. de Civ. Dei, libr. XI. et XII. — Inferius vocibus *naturam creationis* H L interserunt *Angelorum et.*

[12] Libr. II. c. 27. n. 41. seqq.; ibid. c. 40. n. 60. seq. asportatio vasorum Aegyptiorum per filios Israel [cfr. Exod. 3, 22. et 12, 35.] applicatur doctoribus Ecclesiae.

Sanctos. Ac per hoc non debet tibi esse mirum, si minus fundati intrantes[1] fiant in scientia in Ordine fundatiores.

Hortatio ad illum magistrom non se retrahendi.

13. Sed esto, quod ista sint reprehensibilia et purganda, non propter hoc *retraharis*, quia nullus ad hoc compellitur[2], sed is magis amatur, qui magis est talium aspernator. Nec praelati talia praecipiunt, sed magis puniunt vitiosos. Nec tu propter tres vel quatuor vitiosos debes multos contemnere innocentes. Et si aliqui libris abundant ad tempus, aliis multo pluribus indigentibus poterunt dispensari, cum multo plures egeant, quam abundent. Nec te moveat, quod Fratres fuerunt in principio simplices et illitterati, immo magis debet hoc in te fidem Ordinis confirmare. Fateor coram Deo, quod hoc est, quod me fecit vitam beati Francisci maxime diligere, quia similis est initio et perfectioni Ecclesiae, quae primo incepit a piscatoribus simplicibus et postmodum profecit ad doctores clarissimos et peritissimos; sic videbis in Religione beati Francisci, ut ostendat Deus[3], quod non fuit per hominum prudentiam inventa, sed per Christum; et quia opera Christi non deficiunt, sed proficiunt, ostenditur, hoc opus fuisse divinum, dum ad consortium virorum simplicium etiam sapientes non sunt dedignati descendere, attendentes illud Apostoli[4]: *Si quis est inter vos sapiens, stultus fiat, ut sit sapiens.* Rogo, carissime, ut non nimis *abundes in sensu tuo*[5] nec credas te prudentiorem nec meliorem omnibus, quos ad statum istum vocavit Dominus, et si te vocaverit, non recuses[6]. Vale in Domino. Amen.

EXPLICIT EPISTOLA DE TRIBUS QUAESTIONIBUS.

---

[1] Codd. G M et ed. 2 addunt *Ordinem.*

[2] Cod. L *nullus repellitur*. Inferius pro *sed magis puniunt vitiosos* edd. *sed permittunt,* quae deinde prosequuntur: *Nec propter tres vel quatuor vitiosos debet magister contemnere innocentes.*

[3] Ex L supplevimus *quia similis... ostendat Deus*, quam propositionem M paulo superius post *in principio* exhibet. Superius pro *maxime diligere* edd. *eligere.*

[4] Epist. I. Cor. 3, 18. — Superius edd. omittunt *sed proficiunt.*

[5] Rom. 14, 5: Unusquisque in suo sensu abundet.

[6] Cod. L prosequitur: Singulas rationes tuas, quas posuisti, non pertractavi, tum quia nimis esset prolixum, tum quia ex praemissis apparet, si diligenter attendas, quod falsum supponunt. Credo firmiter, quod si de Ordine pie sentire coeperis, non rationes, sed figmenta quaedam phantastica esse videbuntur. Si tibi placuerit, ego tibi ore ad os ostendam, penitus non valere. De his autem, de quibus loqueris, quod tibi talia sua fecerunt, nolo aliquid aliud dicere, nisi quod Deus illis indulgeat, qui sive malitia, sive, quod magis credo, per ignorantiam, tam temeraria iudicia facere non verentur. Hoc tamen scio, quod maiores et meliores inter eos optimam ac sanctissimam de statu Ordinis se habere conscientiam confitentur; unde aut nobis mentiuntur, aut vobis, et ideo nullatenus est eis credendum. Nec aliquem vidi unquam in tali sententia obfirmatum nisi quendam *parietem dealbatum* [cfr. Act. 23, 3.], quem constat nobis multis mendaciis a propriis Fratribus redargutum. Scio, quod Minister Angliae a Magistro Ordinis quaesivit, qui respondit, se nullam dedisse auctoritatem, nec talem conscientiam habere, immo valde exhorruit; et ex hoc intulit idem Minister sibi: aut ipse mentitur, aut nos. Magis autem credibile est, quod detractor manifestus et perfidus mentitus fuerit, quam vir ille fide dignus. Nos autem credimus, quod ille detractor occasione detractionum, quarum amore obedientiam sibi impositam non servavit, fuerit a Fratribus tanquam rebellis et incorrigibilis expulsus. Scio ego, quod plures ex Fratribus suis malam de ipso conscientiam habebant in parte ista et dicebant, quod nesciebant excusare ipsum a peccato mortali.

Si tibi satisfactum est, Deo gratias age et beatae Virgini Mariae et beato Francisco; si aliquid restat, rogo, non pigeat ore loqui, ut plenius et planius tibi ostendam, non solum praecedentia esse nulla, sed etiam Regulam beati Francisci sic perfectam, sic moderatam, sic sapientissime traditam, quod nulla est certior via eundi ad patriam; et ut breviter dicam, nihil aliud esse quam legem evangelicam abbreviatam. Prolixitati da veniam, pro eo quod prolixae quaestionis necesse est responsionem esse prolixam. Nec debet esse avaritia pergameni, ubi salus animae quaeritur, pro cuius salute effusa fuit copia sanguinis Iesu Christi. Vale in Christo. Amen. Epistolae Bonaventurae declaratoriae quorundam articulorum Regulae Minorum finis. Deo gratias. — De hoc additamento vide supra pag. 331, notam 1. Titulus *Magister* datur Generali Praedicatorum.

Cod. A B E addunt: Explicit eliminatio errorum magistri eiusdem [B omittit *eiusdem*, pro quo E *innominati*] contra Regulam beati Francisci, Domino concedente [B E *respondente*], per servum suum fratrem Bonaventuram [hic desinit E] composita, qui tunc rexit Parisius [hic desinit B] et postea factus est Minister generalis septimus a principio Ordinis Minorum et XVIII annis salubriter praefuit et ministravit Ordini, et postea factus est cardinalis episcopus etc.